

Dr inż. Anita Richert-Kaźmierska

Politechnika Gdańska

ORCID: 0000-0001-9919-5984

e-mail: arichert@zie.pg.edu.pl

Usługi społeczne na rzecz społeczności lokalnych – rola organizacji pozarządowych

Social services in local societies – the role of non-governmental organizations

Streszczenie

Artykuł podejmuje zagadnienie lokalnej polityki społecznej opartej na systemie usług społecznych. Przedstawiono w nim potencjał organizacji pozarządowych i rolę, jakie pełnią we współczesnej polityce społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem szczebla samorządowego. W toku przeprowadzonych badań zidentyfikowano, iż organizacje pozarządowe mogą realizować usługi społeczne w imieniu władz samorządowych, uzupełniać lokalny katalog dostępnych świadczeń lub przejmować zadania własne samorządu w zakresie świadczenia określonych usług na rzecz mieszkańców. Za szczególnie istotne uznano nowe zasady budowania partnerstw pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego a organizacjami pozarządowymi w obszarze wspólnego działania na rzecz społeczności lokalnych.

Słowa kluczowe

usługi społeczne, organizacje pozarządowe, lokalna polityka społeczna, nowoczesne państwo dobrobytu

Abstract

The article addresses the topic of local social policy build up on the social services system. It specifies the roles that non-governmental organizations play in modern social policy, especially at the level of local governments. It was established that non-governmental organizations can provide social services on behalf of local government authorities, can supplement the catalogue of already available services locally or can take over local government responsibilities in providing specific services to residents. The new principles of building partnerships between local government and non-governmental organizations in the field of joint action for the benefit of local communities were considered as particularly important.

Keywords

social services, non-governmental organizations (NGO), local social policy, modern welfare state

JEL: E42

Wprowadzenie

Dostępność usług społecznych dla obywateli stanowi jedno z podstawowych kryteriów pomiaru społecznego aspektu jakości życia (Ostasiewicz, 2002) oraz trzeci filar społecznego dobrostanu (obok uregulowanego rynku pracy i zinstytucjonalizowanego zabezpieczenia społecznego) (Rymsza, 2021). Nowoczesne państwa demokratyczne równocześnie z inwestycjami w innowacje determinujące rozwój i konkurencyjność gospodarki, realizują politykę społeczną odpowiadającą na potrzeby mieszkańców poprzez rozwój usług społecznych.

W literaturze przedmiotu przyszłościowy model państwa dobrobytu charakteryzuje się szeroką dostępnością usług społecznych, odpowiednio dostosowanych do potrzeb odbiorców (*social services*

mix state) (Martinelli, 2017; Grewiński, 2013), i znacząco różni się od promowanego w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. klasycznego modelu państwa dobrobytu.

W klasycznym modelu państwa dobrobytu (nazywanego również państwem opiekuńczym lub państwem socjalnym – *welfare state*) rozbudowany sektor publiczny i szczodra polityka socjalna hamowały bowiem wzrost gospodarczy. Negatywne konsekwencje prowadzenia polityki państwa opiekuńczego w wymiarze gospodarczym to choćby wysoki deficyt budżetowy, rosnące koszty długu publicznego, niski poziom inwestycji infrastrukturalnych, wysoki poziom ceny kapitału czy antybodźce na szczeblu mikroekonomicznym ostatecznie prowadzące do wygaszenia ducha przedsiębiorczości wśród młodych osób (Czech, 2015; Barr, 2012;

Esping-Andersen, 1994). Według Golinowskiej (2005) „rozbudowana polityka społeczna, prowadząc do pełnego zapewnienia bytu w sytuacji ryzyka choroby i starości, osłabia też więzi społeczne i zmniejsza rolę rodziny”. W realizacji polityki *welfare state* autorka upatruje przyczyn m.in. spadku dzietności, starzenia się społeczeństwa czy rozluźniania się więzi rodzinnych prowadzących do singularyzacji starości oraz dramatycznego obniżenia potencjału opiekuńczego rodzin.

W nowoczesnym państwie dobrobytu *social services mix state* działania na rzecz rozwoju gospodarczego i społecznego mają się wzajemnie dopełniać. W obszarze polityki społecznej wykorzystuje się instrumenty pobudzające i wspierające aktywność (i tę ekonomiczną, i tę społeczną), inkluzywne, korespondujące z ideą niezależnego życia¹. Następuje przejście od państwa redystrybucji transferów finansowych do państwa redystrybucji szans i usług społecznych. W działania z zakresu polityki społecznej włączone zostają różne grupy interesariuszy, w tym jednostki samorządu terytorialnego będące najbliższymi obywatela, grupy nieformalne, przedstawiciele sektora prywatnego oraz sektora ekonomii społecznej.

Celem artykułu jest identyfikacja potencjału organizacji pozarządowych w tworzeniu oraz dostarczaniu usług społecznych zaspokajających potrzeby społeczności lokalnych. W artykule podjęto próbę weryfikacji hipotezy, że szeroka dostępność usług społecznych w społecznościach lokalnych wymaga współpracy i partnerstwa władz samorządowych z organizacjami pozarządowymi. Przeanalizowano podstawy prawne takiej współpracy oraz stopień dywersyfikacji źródeł finansowania działań podejmowanych przez organizacje pozarządowe – co wpływa na ich samodzielność w tworzeniu oferty usług społecznych. Do realizacji celu i weryfikacji hipotezy wykorzystano głównie analizę aktualnej literatury przedmiotu, analizę aktów prawnych oraz raportów tematycznych. W artykule uwzględniono dane statystyczne publikowane przez Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, Główny Urząd Statystyczny oraz Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Dane statystyczne poddano analizie statystycznej opisowej, a uzyskane wyniki zaprezentowano w formie szeregów statystycznych oraz w tablicach statystycznych prostych i złożonych.

Usługi społeczne jako element lokalnej polityki społecznej

Lokalna polityka społeczna to działania podejmowane przez władze samorządowe służące zaspokajaniu szeroko pojętych potrzeb i interesów spo-

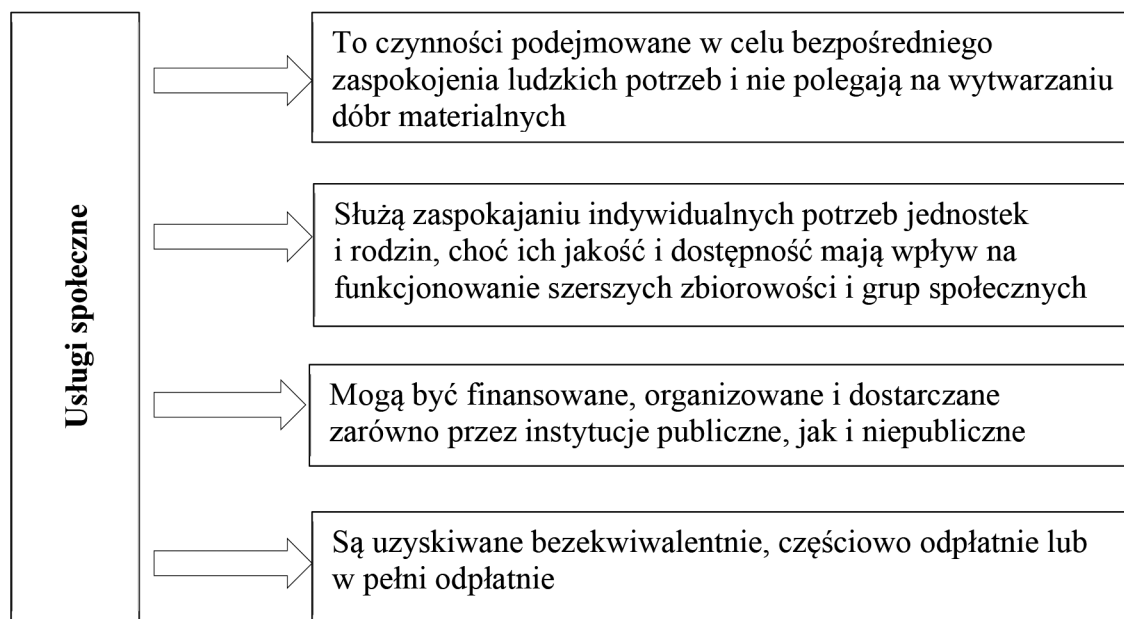
łeczności lokalnej. Co istotne, rolą władz samorządowych jest w tym przypadku nie tylko planowanie i bezpośrednia realizacja tych zadań, ale również tworzenie warunków do współpracy (oraz jej koordynacja) z innymi podmiotami, lokalnymi aktorami oddziałującymi na dostępność i jakość usług zaspokajających potrzeby społeczności lokalnych (Commission of the European Communities, 2008; Famulska & Znaniecka, 2004; Filipiak i in., 2005).

Zakres lokalnej polityki społecznej jest znacznie szerszy aniżeli działania wynikające tylko z zadań własnych wymienionych w tzw. ustawach samorządowych (ustawa o samorządzie gminnym, 1990; ustawa o samorządzie powiatowym, 1998; ustawa o samorządzie województwa, 1998), czy zapisów ustawy o pomocy społecznej (2004). Nowoczesną politykę społeczną tworzy się przede wszystkim z wykorzystaniem szerokiego katalogu usług społecznych dedykowanych wszystkim mieszkańcom, a nie jedynie działań interwencyjnych skierowanych do beneficjentów systemu pomocy społecznej.

Według Elfringa (1989) usługi społeczne „różnią się od pozostałych usług tym, że mają nierynkowy charakter. Są głównie udzielane przez państwo, ale też przez organizacje działające nie dla zysku i prywatne firmy. W tych ostatnich przypadkach zwykle są subsydiowane przez państwo. Podsektor usług społecznych składa się z czterech kategorii: właściwych dla państwa (usługi cywilne i wojskowe), usług zdrowotnych, usług edukacyjnych oraz różnorodnych innych usług społecznych (w tym usług socjalnych i opiekuńczych)”. Podobne, normatywno-funkcjonalno-strukturalne ujęcie usług społecznych proponuje Szatur-Jaworska (2024) (por. rysunek 1).

Rozwój usług społecznych to pożądaný kierunek kształtowania nowoczesnej lokalnej polityki społecznej w Polsce, wyrażony m.in. w ustawie o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (2019). Usługi społeczne zdefiniowano w ustawie jako działania podejmowane przez gminę w celu zaspokajania potrzeb wspólnoty samorządowej, świadczone w formie niematerialnej bezpośrednio na rzecz osób, rodzin, grup społecznych, grup mieszkańców o określonych potrzebach lub ogółu mieszkańców. Usystematyzowano je w czternastu obszarach, takich jak: polityka prorodzinna, wspieranie rodziny, system pieczy zastępczej, promocja i ochrona zdrowia, wspieranie osób niepełnosprawnych, edukacja publiczna, przeciwdziałanie bezrobociu. Celem przyjętych rozwiązań prawnych – jak wskazano w uzasadnieniu do projektu ustawy – jest konieczność rozwoju i integracji systemu usług społecznych na poziomie lokalnym, która wynika z tego, że „zachodzące w ostatnich latach zjawiska społeczne, w szczególności proces starzenia się społeczeństwa i osłabienie więzi międzypokoleniowych w rodzinie, skutkują

Rysunek 1. Usługi społeczne – podejście normatywno-funkcjonalno-strukturalne

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Szatur-Jaworska, 2024.

stałym, dynamicznym wzrostem zapotrzebowania na organizowane przez władze publiczne usługi społeczne. Rosną też oczekiwania społeczne w zakresie wprowadzania oferty nowych rodzajów takich usług”².

W 2022 r. rząd przyjął Strategię rozwoju usług społecznych. Politykę publiczną do roku 2030 (SRUS) (uchwała nr 135 Rady Ministrów, 2022). W dokumencie usługi społeczne uznano za „ważny komponent polityki społecznej państwa, ponieważ prowadzą do poprawy stanu psychofizycznego osób w sensie indywidualnym i zbiorowym lub do zmiany ich sytuacji życiowej”. Ponadto wskazano, że rozwój usług społecznych w Polsce będzie sprzyjać realizacji co najmniej dziesięciu zasad Europejskiego Filaru Praw Socjalnych (Komisja Europejska, 2017). Wśród zadań zapisanych w SRUS w związku z rozwojem usług społecznych do realizacji na poziomie samorządów lokalnych znajduje się m.in. zobowiązanie do powołania do końca 2025 r. na poziomie każdej gminy koordynatora usług społecznych.

Rozwój usług społecznych jako fundament lokalnej polityki społecznej wymaga nowego, systemowego i strategicznego podejścia władz samorządowych do spraw społecznych. Musi ono być wyrazem zintegrowanego planowania społecznego, zorientowanego na osiąganie wyznaczonych, jasno zdefiniowanych celów poprzez sterowanie procesem rozwoju i integracji oraz pomocy społecznej (Rogojsza, 2017; Noworól & Szczudlińska-Kanoś, 2019). To odejście od uniwersalnych rozwiązań na

rzecz podejścia dostosowanego do indywidualnych potrzeb jednostek i grup wymagających wsparcia (Gajdzica, 2020). I wreszcie, opiera się ono na partnerstwie i współpracy wielu podmiotów – aktorów społecznych o różnych potencjałach (Szluz i in., 2022; Grochalska & Łojko, 2019).

Podstawy prawne i finansowanie współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi i jednostkami samorządu terytorialnego

Realizacja polityki społecznej na poziomie lokalnym ma służyć przede wszystkim zaspokojeniu szeroko rozumianych potrzeb i interesów społeczności lokalnej. Współpraca samorządu i organizacji pozarządowych wpisana jest w katalog zadań własnych samorządu lokalnego w ustawie o samorządzie gminnym (1990). Ponadto, zgodnie z zapisami art. 5 pkt 1 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (2003), organizacje pozarządowe są partnerem władz publicznych w działaniach odpowiadających na potrzeby wspólnoty samorządowej.

Na koniec 2024 r. w Polsce było zarejestrowanych 161 tys. organizacji pozarządowych, w tym 117 tys. stowarzyszeń (bez ochotniczych straży pożarnych) oraz 44 tys. fundacji (Charycka i in., 2025). Liczba aktywnych organizacji pozarządo-

wych jest jednak niższa, ponieważ nie wszystkie zarejestrowane organizacje faktycznie prowadzą działalność. Autorki raportu *Kondycja organizacji pozarządowych 2024* szacują, że aktywnie działa około 75 tys. stowarzyszeń i fundacji (czyli mniej więcej 50% zarejestrowanych podmiotów). Pozostałe zawiesiły swoją działalność lub ją zakończyły, ale się nie wyrejestrowały.

Wśród organizacji pozarządowych dominują stowarzyszenia – stanowią obecnie 72% organizacji (w tym około 20% to kluby sportowe), 28% to fundacje. W większych miejscowościach częściej funkcjonują fundacje, a rzadziej stowarzyszenia. W miastach powyżej 200 tys. mieszkańców 42% organizacji to fundacje, w Warszawie jest ich ponad 50%, z kolei na wsiach 85% organizacji pozarządowych to stowarzyszenia. Najczęściej stowarzyszenia działają na skalę lokalną lub regionalną, a fundacje – ogólnopolską lub międzynarodową.

Najwięcej organizacji pozarządowych w ramach swojej działalności statutowej zajmuje się sportem, turystyką, rekreacją i aktywnością hobbystyczną (34%), 13% organizacji specjalizuje się w kulturze, a 12% w edukacji. Ochroną zdrowia, rozwojem lokalnym i rozwojem usług społecznych zajmuje się po 6% organizacji. Niewiele mniej, bo 4% organizacji, to organizacje ekologiczne, a 3% – organizacje podtrzymujące tożsamość narodową oraz zajmujące się prawem i prawami człowieka. Pozostała część, czyli 14% organizacji, deklaruje inny obszar specjalizacji. Obszary z 2% wskazań to: badania naukowe, rynek pracy, aktywizacja zawodowa, wsparcie dla organizacji i inicjatyw obywatelskich (Charycka i in., 2025).

Zgodnie z zapisami art. 5 pkt 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (2003) współpraca władz samorządowych i organizacji pozarządowych na rzecz zabezpieczenia potrzeb i interesów społeczności lokalnych może przybierać formy finansowe i niefinansowe (por. tabela 1) oraz powinna odbywać się z zachowaniem zasad: pomocniczości, suwerenności stron, partnerstwa, efektywności, uczciwej konkurencji i jawności. Szczegółowy zakres takiej współpracy określa roczny lub wieloletni program współpracy z organizacjami pozarządowymi, który odpowiednio dla każdego poziomu samorządu uchwała organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego do dnia 30 listopada roku poprzedzającego okres obowiązywania programu (ustawa o działalności pożytku, 2003, art. 5a pkt 1 i 2).

Z raportu opublikowanego w 2021 r. przez Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, dotyczącego finansowania organizacji pozarządowych przez samorządy lokalne, wynika, że większość samorządów gminnych posiadała uchwalone roczne programy współpracy z organizacjami pozarządowymi na lata 2020 oraz 2021 (jedynie w 289 przypadkach były to programy wieloletnie). Średnia kwot przeznaczonych na współpracę z organizacjami pozarządowymi przez gminy wyniosła 855 315,17 zł w 2020 r. oraz 896 242,70 zł w 2021 r. Mediana wartości finansowania – 100 000 zł w 2020 r. oraz 102 000 zł w 2021 r. Łącznie, samorządy gminne zadeklarowały w programach współpracy z organizacjami pozarządowymi wydatkowanie na działania na rzecz społeczności lokalnych w roku 2020

Tabela 1. Formy współpracy władz samorządu lokalnego z organizacjami pozarządowymi

Forma	Opis	
Finansowe	Zlecanie realizacji zadań publicznych	Powierzenie wykonywania zadań publicznych, wraz z udzieleniem dotacji na finansowanie ich realizacji
		Wspieranie wykonywania zadań publicznych, wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji
	Udzielanie pożyczek, gwarancji, poręczeń organizacjom pozarządowym na realizację zadań w sferze pożytku publicznego	
Pozafinansowe	Wzajemne informowanie się o planowanych kierunkach działalności	
	Konsultowanie z organizacjami pozarządowymi projektów aktów normatywnych	
	Tworzenie wspólnych zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym, współpraca przy tworzeniu dokumentów programujących rozwój jednostki samorządu terytorialnego	
	Podpisywanie umów o wykonanie inicjatywy lokalnej	
	Umowy i porozumienia, w tym dotyczące realizacji projektów współfinansowanych ze środków unijnych	

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego (2003), art. 5 pkt 2, 4 i 8.

niemal 1,6 mld zł, a w 2021 r. – ponad 2 mld zł. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców największą pulę środków na współpracę z organizacjami pozarządowymi w 2021 r. przeznaczyły samorządy gminne województwa mazowieckiego (ponad 71,7 tys. zł), najmniejszą – warmińsko-mazurskiego (nieco ponad 33,5 tys. zł) – por. rysunek 2.

W trzech województwach: łódzkim, mazowieckim i śląskim łączna zadeklarowana kwota wsparcia finansowego organizacji pozarządowych przez samorządy gminne w 2021 r. uległa zmniejszeniu w stosunku do roku 2020. W pozostałych województwach zadeklarowane finansowanie w roku 2021 było wyższe niż w 2020 (por. rysunek 3).

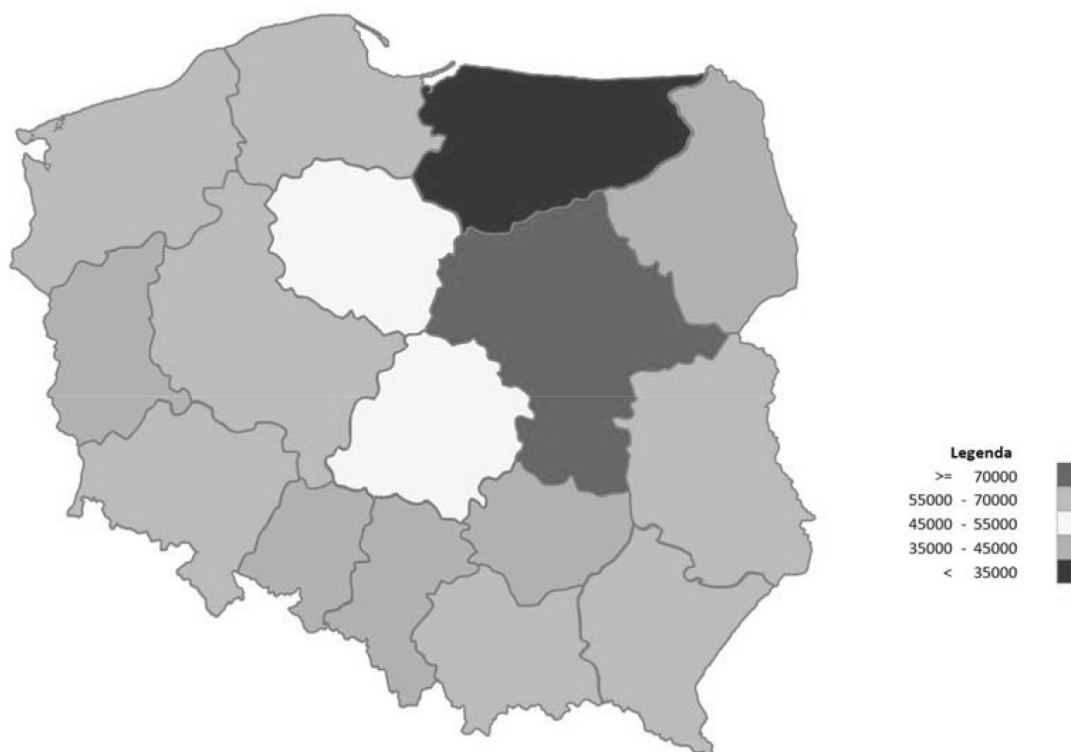
W modelowym partnerstwie władz publicznych i organizacji pozarządowych poza transferem środków na realizację przez organizacje pozarządowe wybranych usług społecznych ważniejsze są sieci relacji, wzajemnie, międzysektorowe motywowanie się do podejmowania kolejnych wyzwań. Ponadto musi istnieć przestrzeń i mechanizm wspólnego definiowania potrzeb publicznych oraz sposobu ich zaspokajania (Wygnański, 2008).

Partnerstwo podmiotów uczestniczących w realizacji lokalnej polityki społecznej wymaga uzna-

wania odrębności każdego z nich, przy równoczesnej wzajemności relacji. Jednym z warunków realnego partnerstwa jest niezależność finansowa partnerów. W przypadku organizacji pozarządowych warunkuje ją m.in. dywersyfikacja źródeł finansowania prowadzonej działalności (Kolodey, 2006, s. 165). Za niebezpieczny należy uznać model, w którym działania organizacji pozarządowych odbywają się wyłącznie (lub w dominującym zakresie) z wykorzystaniem środków finansowych na realizację zadań zleconych przekazywanych przez samorządy. Takie rozwiązanie może prowadzić do uzależnienia finansowego od dotacji ze środków publicznych, uniemożliwić profesjonalizację i budowanie autonomii organizacji czy zahamować rozwój katalogu usług realnie potrzebnych społeczności lokalnej.

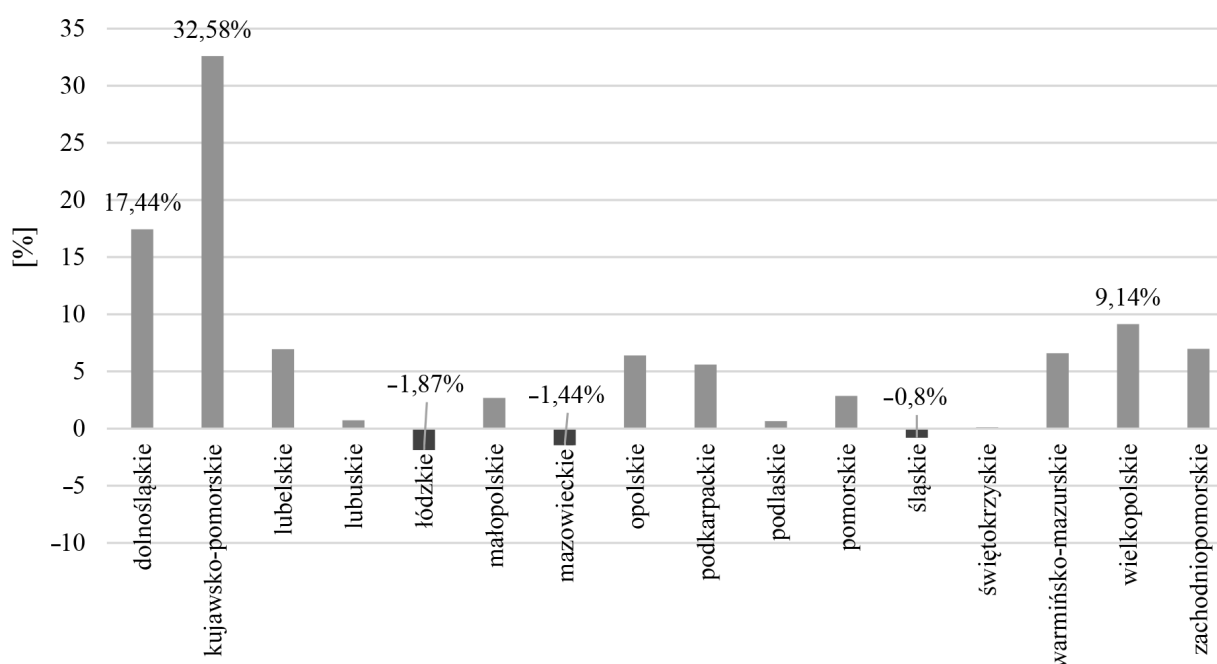
Według danych zawartych w raporcie *Kondycja organizacji pozarządowych 2021* (Charycka i in., 2022) 58% organizacji pozarządowych w Polsce korzysta z nie więcej niż trzech źródeł finansowania prowadzonej przez siebie działalności, 29% – z czterech do sześciu źródeł, 11% – z siedmiu do dziewięciu, i zaledwie 3% organizacji pozarządowych korzysta z więcej niż 10 źródeł finansowania.

Rysunek 2. Kwoty współpracy finansowej samorządów gminnych z NGO zapisane w programach współpracy w 2021 r. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [zł]

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, 2021.

Rysunek 3. Zmiana kwot na współpracę finansową samorządów gminnych z NGO zapisanych w programach współpracy w roku 2021 w stosunku do 2020 [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, 2021.

Najczęściej wykorzystywanymi źródłami przychodów są: składki członkowskie, dotacje ze środków samorządowych oraz darowizny od osób prywatnych, instytucji i firm.

W 2022 r. przychody sektora pozarządowego wzrosły o 12,5 mln zł w stosunku do roku 2020 i wyniosły 46 988,2 mln zł. Udział środków publicznych w strukturze dochodów organizacji pozarządowych w 2022 r. zmniejszył się w stosunku do roku 2020 o 3,7 p.p., w tym środków z dotacji udzielanych w trybie otwartego konkursu ofert przez administrację samorządową – o 0,8 p.p. (Główny Urząd Statystyczny, 2023) (por. rysunek 4).

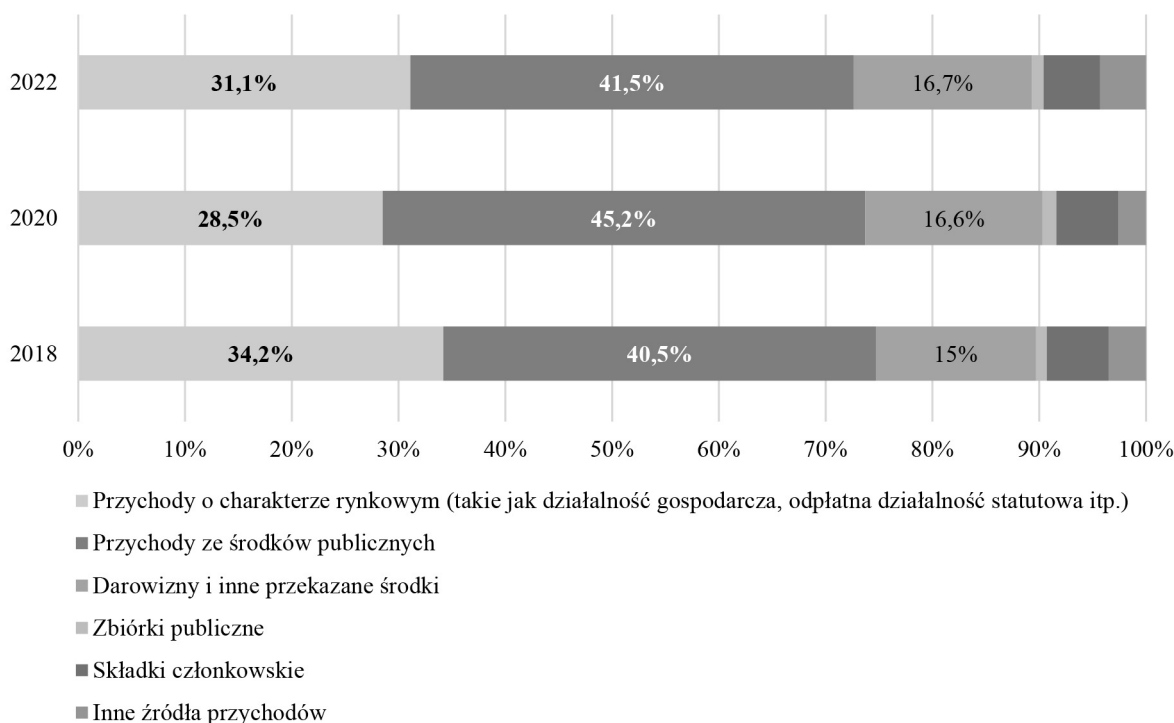
Zmiany w wielkości budżetów i strukturze przychodów organizacji pozarządowych, wyrażone w raportach za lata 2018, 2020 i 2022, związane są m.in. z pandemią COVID-19. W 2020 r. wiele organizacji zanotowało znaczący spadek wielkości swoich budżetów, głównie na skutek ograniczenia prowadzonej wcześniej działalności odpłatnej czy całkowitego zawieszenia działalności. W tym samym roku w ogólnej strukturze finansowania trzeciego sektora wzrósł udział środków publicznych (samorządowych), z tym że nie tyle ze względu na wzrost wydatków samorządów, ile w wyniku efektu statystycznego. W 2020 r. środki ze źródeł samorządowych nie zmieniły się bowiem znacząco w stosun-

ku do poprzednich lat, ale przez spadek innych źródeł ich znaczenie relatywnie wzrosło. Wyniki za 2022 r. wskazują, że organizacje pozarządowe powróciły do aktywności sprzed pandemii. Znaczny udział środków publicznych samorządowych (wyższy niż w roku 2018) w strukturze ich przychodów to m.in. efekt dodatkowych zadań, jakimi zostały obciążone samorządy lokalne, które coraz częściej zlecają je do realizacji organizacjom pozarządowym (np. wejście w życie w 2018 r. rządowych programów finansowanych z Funduszu Solidarnościowego rozwijających usługi społeczne: usługę opieki wytechnieniowej i asystencji osobistej, wsparcie seniorów w środowisku lokalnym w ramach Korpusu Wsparcia Seniora itp.).

Potencjał organizacji pozarządowych i ich rola w dostarczaniu usług społecznych

Nowe podejście do polityki społecznej, oparte na rozwoju usług społecznych, rozszerzające katalog działań samorządów lokalnych poza ramy i beneficjentów naznaczonych problemami społecznymi, kwalifikujących się do wsparcia na podstawie zapi-

Rysunek 4. Struktura dochodów organizacji pozarządowych w Polsce w latach 2018, 2020 i 2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Główny Urząd Statystyczny, 2023.

sów ustawy o pomocy społecznej, wymaga zmian w procesie jej realizacji, m.in. pogłębionej decentralizacji i demonopolizacji.

Wprowadzona w Polsce przed ponad trzydziestoma laty zasada decentralizacji funkcji społecznych państwa, łącznie z decentralizacją władzy publicznej, doprowadziła do przeniesienia kompetencji prowadzenia polityki społecznej, w tym realizacji usług społecznych, na szczebel terytorialny, bliższy obywatelowi (Hrynkiewicz, 2001). Najwięcej zadań w tym zakresie przypisano samorządom gminnym utworzonym w 1990 r. Co więcej, jednostkom samorządu terytorialnego na tym poziomie systematycznie dokładane są nowe zadania do wykonywania okresowo lub bezterminowo. Wśród przykładów można wskazać m.in. wdrażanie przez samorządy gminne w latach 2016–2022 Rządowego Programu Rodzina 500+ i realizację wypłaty świadczenia wychowawczego (ustawa o pomocy państwa, 2016), dystrybucję węgla dla gospodarstw domowych w związku z kryzysem węglowym w latach 2022–2023 (ustawa o zakupie preferencyjnym, 2022), realizację od 2018 r. Rządowego Programu Opieka 75+ w gminach do 60 tys. mieszkańców³. Zgodnie z zapisami konsultowanego aktualnie projektu ustawy o bonie senioralnym w 2026 r. na samorząd gminny ma zostać nałożone kolejne zadanie własne o charakterze obligatoryjnym: zapewnienie dostępu do usług opiekuń-

czych dla seniorów w wieku powyżej 75. roku życia, celem odciążenia aktywnych zawodowo członków rodzin w sprawowaniu codziennej opieki nad nimi⁴.

Jak wskazują badacze, decentralizacji władzy publicznej, w tym funkcji społecznych państwa, przez wiele lat nie towarzyszyło włączanie w proces ich realizacji innych interesariuszy lokalnych. Według Grewińskiego i Lizut (2021) „Władze samorządowe nie podzieliły się odpowiedzialnością i zadaniami z organizacjami trzeciego sektora. Pominięcie podmiotów trzeciego sektora było błędem reformy samorządowej, gdyż nie zagospodarowano wówczas sporego kapitału społecznej aktywności i zaangażowania, które mogło skutkować rozwinięciem usług społecznych”. Wyniki badań na temat relacji pomiędzy organizacjami pozarządowymi a jednostkami samorządu terytorialnego wskazują, że w wielu przypadkach ustawowy zapis o współpracy stanowi martwy przepis (formalnie obowiązujący, ale nieprzestrzegany). Według Plawgo i Zaremby (2005) można wyróżnić trzy koncepcje relacji pomiędzy samorządem terytorialnym a podmiotami trzeciego sektora:

- koncepcja niezależności – zakładająca, że organizacje pozarządowe są niezależne i stanowią opozycję wobec sektora publicznego;
- koncepcja zależności – zakładająca, że organizacje pozarządowe są istotnie zależne od jednostek samorządu terytorialnego jako ich wyłącznego

zleciennodawcy usług publicznych, co automatycznie przekłada się na poddanie organizacji pozarządowych kontroli i nadzorowi ze strony instytucji rządowych i organów samorządowych;

- koncepcja partnerstwa – opierająca się na założeniu, że organizacje pozarządowe są partnerami i kooperantami dla instytucji publicznych, a w konsekwencji powinny mieć istotny wpływ na tworzenie i realizację strategii rozwojowych, w tym z zakresu polityki społecznej, zwłaszcza na poziomie władz lokalnych.

W nowoczesnym państwie dobrobytu (*social services mix state*) organizacje pozarządowe stają się jednymi z najważniejszych interesariuszy. Ich potencjał w kontekście dostarczania usług społecznych wynika z unikalnych zasobów i cech strukturalnych, organizacyjnych oraz społecznych (por. tabela 2). NGO nie tylko realizują zadania zlecone przez administrację publiczną i samorządową, ale coraz częściej tworzą i wdrażają nowe modele wsparcia oraz reagują szybciej niż instytucje publiczne na zmieniające się potrzeby społeczne.

Organizacje pozarządowe pełnią rolę producenta i dystrybutora kapitału społecznego. Poprzez swoją działalność wzmacniają zaufanie społeczne, również wobec instytucji publicznych, tworzą sieci współpracy między obywatelami, lokalnymi liderami, biznesem i sektorem publicznym, aktywizują społeczność na rzecz wspólnych celów (np. rozwoju usług opiekuńczych, profilaktyki uzależnień), budują poczucie sprawczości i zaangażowania obywatelskiego, szczególnie wśród młodzieży i seniorów. Coraz częściej działają także jako laboratoria innowacji społecznych: testują rozwiązania, które nie są jeszcze powszechnie stosowane przez admi-

nistrację publiczną, np. mobilne punkty wsparcia psychologicznego w małych gminach (Rakowski, 2021), cyfrowe platformy kontaktu z opiekunami seniorów, usługi opiekuńcze oparte na sąsiedztwie i mikrosieciach pomocy, społeczne formy mieszkalnictwa chronionego i wspomagane (Gajdzica, 2020). Wyniki badań Podgórskiej-Rykały i Kępy (2020) wskazują, że ponad 60% organizacji pozarządowych angażujących się w politykę społeczną wprowadza nowe formy usług niedostępnych wcześniej w danej społeczności lokalnej.

Organizacje pozarządowe mają unikalną zdolność do łączenia różnych grup społecznych i sektorów. Działają na pograniczu sektora publicznego, prywatnego i obywatelskiego, tworzą partnerstwa lokalne, podejmują działania integrujące grupy marginalizowane: seniorów, osoby z niepełnosprawnościami, migrantów, osoby w kryzysie zdrowia psychicznego, osoby w kryzysie bezdomności. Dzięki temu NGO są często pomostem między potrzebami społecznymi a instytucjami formalnymi, działając w miejscach, gdzie państwo jest niewystarczająco obecne.

Skuteczność organizacji pozarządowych w dostarczaniu usług społecznych – wyzwania

Współpracę sektora publicznego (w tym samorządowego) i organizacji pozarządowych miało uporządkować i upowszechnić wejście w życie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (2003). Niestety, po ponad dwudziestu

Tabela 2. Cechy organizacji pozarządowych decydujące o ich potencjale w dostarczaniu usług społecznych

Cecha	Opis
Elastyczność działania	Są zwinne organizacyjnie, łatwo adaptują się do zmian, mogą szybciej niż JST wdrażać nowe rozwiązania (np. bez wymogu dopełnienia procedury podejmowania decyzji w formie uchwały organu stanowiącego gminy), nie są ograniczone niektórymi przepisami, jakim podlegają JST (np. łatwiejsze procedury wydatkowania środków)
Bliskość społeczna	Działają „blisko ludzi”, znają lokalny kontekst, mają relacje z mieszkańcami
Zorientowanie na misję społeczną	Działają non profit, wykorzystując wartości społeczne i zaangażowanie ideowe, w sytuacjach skrajnie trudnych są gotowe przedłożyć dobrostan jednostki wymagającej wsparcia ponad sztywny gorset przepisów i obostrzeń formalnych
Wysoka mobilizacja zasobów społecznych	Aktywizują wolontariuszy, pozyskują darczyńców, angażują środowiska lokalne
Innowacyjność społeczna	Wdrażają nowe formy usług: usługi cyfrowe, aplikacje, modele hybrydowe, wykraczają poza kanon działań z zakresu pomocy społecznej zdefiniowany w ustawie o pomocy społecznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Rogojsza, 2017; Podgórska-Rykały & Kępa, 2020; Herbst & Przewłocka, 2014; Małecka-Lyszczek, 2020.

latach funkcjonowania ustawy nadal nie wypracowano jednolitego, wspólnego standardu tej współpracy, mimo że pogłębiona decentralizacja i demopolizacja działań w zakresie lokalnej polityki społecznej mogłaby znacząco wpłynąć na zwiększenie liczby podmiotów świadczących usługi społeczne, wzrost konkurencji na tym rynku, możliwość podejmowania szerszej gamy działań jak najbliżej mieszkańców czy wprowadzenie rozwiązań ekonomicznych w sferę społeczną (Przywojska, 2014). Ponadto, dzięki większemu zaangażowaniu innych podmiotów aniżeli sektor publiczny w sferę społeczną, łatwiejsze byłoby wypracowywanie nowych rozwiązań, sposobów realizacji usług czy reakcji na pojawiające się (nowe) problemy społeczne (Krzyszkowski, 2014).

Poszczególne instytucje publiczne i jednostki samorządu terytorialnego (w zależności od stopnia zhierarchizowania i scentralizowania lokalnie funkcjonujących układów politycznych oraz wiedzy, doświadczenia i osobistych preferencji liderów samorządowych) wedle własnej oceny przenoszą odpowiedzialność za realizację konkretnych usług społecznych na barki organizacji pozarządowych, kościelnych, podmiotów ekonomii społecznej czy podmiotów prywatnych (Golinowska, 2006). Organizacje pozarządowe zwracają jednak uwagę, że ich aktywność w dostarczaniu usług społecznych nadal pozostaje niedoceniana. Wśród głównych barier rozwoju swojej działalności najczęściej wymieniają: niestabilność finansowania (brak wieloletnich umów, finansowanie uruchamiane w połowie roku kalendarzowego, zależność od konkursów), biurokrację (skomplikowane procedury administracyjne), brak uznania kompetencji NGO jako równorzędnych partnerów, trudności w dostępie do informacji i danych lokalnych, brak koordynacji działań realizowanych przez różne podmioty (Skubiak, 2021; Rakowski, 2021).

Demonopolizacja sfery usług społecznych na poziomie lokalnym – poza już wymienionymi – może przynieść także konkretne korzyści natury ekonomicznej: zwiększenie możliwości wyboru usług od różnych dostawców (zarówno przez mieszkańców społeczności lokalnej jako ostatecznych nabywców, jak również jednostki samorządu terytorialnego poszukujące wykonawców określonych usług), zróżnicowany katalog dostępnych usług, obniżenie cen (i kosztów) usług, rozwój nowych podmiotów zainteresowanych działalnością w obszarze usług społecznych (rozwój rynku pracy i aktywizacja zawodowa osób tradycyjnie wykluczonych m.in. poprzez możliwość stosowania wspomaganych form zatrudnienia). Skuteczne wykorzystanie potencjału organizacji pozarządowych w rozwoju usług społecznych w społecznościach lokalnych wymaga jednak zaistnienia określonych czynników strukturalnych, instytucjonalnych i kulturowych, a także wdrożenia konkretnych działań (głównie przez

samorządy) wspierających i koordynacyjnych. Wśród obszarów priorytetowo wymagających działania należy wymienić: instytucjonalizację współpracy, stworzenie mechanizmów stabilnego finansowania zadań realizowanych przez organizacje pozarządowe, rozwój systemów wspierających profesjonalizację sektora pozarządowego oraz budowanie kultury współpracy międzysektorowej w zakresie rozwoju usług społecznych na rzecz społeczności lokalnych – por. tabela 3.

Jednym z kluczowych wyzwań wydaje się zmiana zasad współpracy samorządów lokalnych i organizacji pozarządowych. Dotychczasowe relacje pomiędzy samorządami lokalnymi a organizacjami pozarządowymi bywały co najmniej trudne. Władze samorządowe często postrzegały organizacje jako roszczeniowe i nieprofesjonalne, z kolei społecznikom doskwierała nadmierna biurokracja oraz samorządowy paternalizm i uznaniowość w przydziale dotacji. Model współpracy oparty wyłącznie na zlecaniu zadań publicznych doprowadził część sektora pozarządowego do uzależnienia od publicznych pieniędzy i działania na „krótkiej smyczy finansowej”, co uniemożliwiało realizację jakichkolwiek dodatkowych inicjatyw. Tymczasem współpraca samorządów lokalnych z organizacjami pozarządowymi ma służyć realizacji działań na rzecz społeczności lokalnych i poprawie jakości życia, szczególnie osób zagrożonych wykluczeniem. Dzięki elastyczności i wrażliwości organizacji pozarządowych krąg beneficjentów uzyskujących wsparcie ma być możliwie szeroki. Organizacje pozarządowe docierają bowiem do konkretnych osób i grup społecznych, które ze względu na sztywny gorset procedur administracyjnych nie kwalifikują się do wsparcia udzielanego przez podmioty publiczne, w tym gminne ośrodki pomocy społecznej. O nowym podejściu do tej współpracy wiele mówiło się choćby w kontekście powołania 13 grudnia 2023 r. w skład Rady Ministrów ministra do spraw społeczeństwa obywatelskiego (Maciuła, 2024).

Podsumowanie

Współczesna polityka społeczna w Polsce ma charakter wielosektorowy i cechuje się znaczną decentralizacją podmiotów i działań. Na poziomie lokalnym oznacza systematyczną i zorganizowaną działalność władz samorządowych (przy współpracy organizacji pozarządowych i innych aktorów lokalnych) w celu diagnozy i programowania rozwiązań lokalnych problemów społecznych oraz lokalnego rozwoju społecznego. Jednym z kluczowych wyzwań, przed jakimi w obszarze lokalnej polityki społecznej stają współcześnie władarze, jest presja dostarczenia poszerzonego katalogu usług społecznych i zapewnienia możliwie szerokiego dostępu

Tabela 3. Wybrane działania na rzecz zwiększenia skuteczności organizacji pozarządowych w dostarczaniu usług społecznych w społecznościach lokalnych

Obszary	Przykładowe inicjatywy
Instytucjonalizacja współpracy	• tworzenie wieloletnich planów współpracy sektora publicznego i organizacji pozarządowych, poprzedzonych profesjonalną, pogłębioną diagnozą potrzeb i oceną potencjału finansowego, infrastrukturalnego, organizacyjnego itp. • stworzenie mechanizmów pozwalających na włączanie NGO w proces planowania lokalnych polityk społecznych (itp. strategie rozwoju usług, programy rewitalizacji) • zawieranie umów partnerskich, realizacja wspólnych projektów, konsultacje społeczne • ustanowienie lokalnych rad działalności pożytku publicznego jako ciał doradczych i opiniotwórczych mających realny wpływ na planowanie lokalnych polityk społecznych • tworzenie lokalnych centrów współpracy NGO i samorządów, które będą pełnić funkcję koordynacyjną i informacyjną
Stabilne finansowanie	• wieloletnie konkursy i granty samorządowe zapewniające stabilność funkcjonowania i planowania działań przez NGO • zwiększenie środków finansowych na zlecenie usług społecznych – szczególnie w obszarach trudnych do realizacji przez instytucje publiczne • tworzenie lokalnych funduszy wsparcia NGO i podobnych funduszy rozwoju usług społecznych, w których udział miałyby również środki prywatne i unijne
Profesjonalizacja podmiotów trzeciego sektora	• szkolenia z zakresu zarządzania usługami społecznymi, tworzenia projektów i ewaluacji działań • wspieranie specjalizacji organizacji pozarządowych w zakresie opieki nad seniorami, osobami w kryzysie zdrowia psychicznego, pracy z młodzieżą itp. • współpraca z uczelniami i instytucjami naukowymi celem wprowadzania innowacji społecznych i prowadzenia badań ewaluacyjnych • profesjonalizacja kadry NGO poprzez system wsparcia eksperckiego, mentoringowego i doradczego
Kultura współpracy międzysektorowej na rzecz rozwoju usług społecznych	• kampanie informacyjne i edukacyjne na temat znaczenia działań podejmowanych przez NGO jako uzupełnienia (komplementarności) wobec działań realizowanych przez samorządy • stosowanie mechanizmów <i>cogovernance</i> i <i>coproduction</i> – wspólne tworzenie i realizacja usług z mieszkańcami • włączanie mieszkańców w proces diagnozowania, monitorowania i oceniania usług społecznych świadczonych przez NGO • promocja dobrych praktyk i sukcesów organizacji pozarządowych

Źródło: opracowanie własne.

do nich zarówno grupom zagrożonym wykluczeniem, jak i mieszkańcom, którzy ze względu na kryteria formalne nie mają dostępu (lub mają bardzo ograniczony) do wsparcia wynikającego wyłącznie z zapisów ustawy o pomocy społecznej.

Według Przywojskiej (2015) w lokalnej polityce społecznej organizacje pozarządowe mają do spełnienia trzy funkcje: reprezentowania interesów grup zagrożonych wykluczeniem, redystrybucji dóbr w celu optymalizacji zaspokojenia potrzeb członków społeczności lokalnych, a także funkcję

produkcyjną – dostarczania określonej oferty. W procesie transformacji polityki społecznej ku modelowi *social services mix state* organizacjom pozarządowym przypadają nowe role. Przejmują one część odpowiedzialności za tworzenie i dostarczanie niektórych usług społecznych. Podstawowym warunkiem skuteczności w takim podejściu jest jednak partnerska relacja pomiędzy organizacjami pozarządowymi a władzami lokalnymi zarówno na etapie planowania rozwoju społecznego, jak i jego wdrażania.

Coraz więcej programów i inicjatyw wymaga wspólnego działania: administracji publicznej (w tym samorządowej) oraz sektora pozarządowego. O ile podmioty publiczne są gwarantem stabilności finansowej i strukturalnej, partner pozarządowy zapewnia elastyczność w działaniu, kreatywność, angażowanie grup zagrożonych wykluczeniem, wolontariuszy itp.

Klasyczne formy współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi, polegające na zlecaniu zadań w formie otwartych konkursów ofert, pozostają ważne. Niemniej – jak wskazują przywołane w tekście artykułu wyniki analiz Głównego Urzędu Statystycznego – udział tej kategorii w przychodach ogółem sektora pozarządowego maleje. Organizacje pozarządowe coraz częściej sięgają samodzielnie lub w partnerstwie z samorządami po środki ze źródeł zewnętrznych. Dzięki temu rozszerzają katalog usług społecznych oferowanych przez administrację samorządową, a czasami

wręcz zastępują ją w dostarczaniu niektórych usług.

Na rosnącą rolę sektora pozarządowego w lokalnej (i nie tylko) polityce społecznej istotny wpływ mają zachodzące przemiany cywilizacyjne. Choćby wobec postępującego starzenia się społeczeństwa i rosnącego deficytu pracowników na rynku pracy zdolność organizacji pozarządowych do wykorzystywania potencjału osób zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez działania z zakresu reintegracji społecznej i zawodowej w ramach podmiotów ekonomii społecznej wydaje się nie do przecenienia.

W lokalnej polityce społecznej opartej na systemie usług społecznych organizacje pozarządowe pełnią zatem dwie główne role: są gwarantem nowoczesnego, uspołecznionego podejścia do kwestii społecznych, wykraczającego poza przepisy ustawy o pomocy społecznej oraz zapewniają wzrost dostępności usług społecznych w społecznościach lokalnych.

Przypisy/Notes

¹ Idea niezależnego życia jest odejście od opieki instytucjonalnej i umożliwienie osobom nawet niesamoobsługowym samodzielnego funkcjonowania we własnym, przystosowanym domu, przy wsparciu usług asystenta osobistego, pomocy w czynnościach domowych oraz wprowadzeniu budżetów indywidualnych (Rozmysłowicz i in., 2020, s. 7).

² Uzasadnienie do przedstawionego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projektu ustawy o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych, druk 3040, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3040> (dostęp 30.04.2025).

³ <https://www.gov.pl/web/rodzina/program-opieka-75> (dostęp: 30.04.2025).

⁴ Projekt ustawy o bonie senioralnym, wpisany do wykazu Rządowego Centrum Legislacji 14.10.2024, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12390454/katalog/13087454#13087454>

Bibliografia/References

- Barr, N. (2012). *Economics of the welfare state*. Oxford University Press.
- Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego. (2021). *Finansowanie organizacji pozarządowych przez jednostki samorządu terytorialnego w 2020 i 2021 r. Raport z badania*. Narodowy Instytut Wolności.
- Charycka, B., Gumkowska, M., & Bednarek, J. (2022). *Kondycja organizacji pozarządowych 2021*. Stowarzyszenie Klon/Jawor.
- Charycka, B., Bednarek, J., Belina, A. & Gumkowska, M. (2025). *Kondycja organizacji pozarządowych 2024*. Stowarzyszenie Klon/Jawor.
- Commission of the European Communities. (2008, October). *Local authorities: Actors for development. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee and Committee of the Regions* (COM(2008) 626 final).
- Czech, S. (2015). Państwo opiekuńcze a rozwój i instytucje gospodarki. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, (211), 32–42.
- Elfring, T. (1989). New evidence on the expansion of service employment in advanced economies. *Review of Income and Wealth*, 35(45).
- Esping-Andersen, G. (1994). Welfare states and the economy. W: N. J. Smelser & R. Swedberg (red.), *The handbook of economic sociology*. Princeton University Press.
- Famulska, T., & Znaniecka, K. (red.). (2004). *Finansowe aspekty rozwoju lokalnego*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach.
- Filipiak, B., Kogut, M., Szewczuk, A., & Ziolo, M. (2005). *Rozwój lokalny i regionalny*. Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Gajdzica, Z. (2020). Polityka społeczna JST jako inicjatywa dobrych praktyk w aktywizacji osób z niepełnosprawnością. *Niepełnosprawność i Rehabilitacja*, (4), 51–65.
- Główny Urząd Statystyczny. (2023). *Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2022 r. – wyniki wstępne*.
- Golinowska, S. (2005). Przyszłość państwa opiekuńczego i systemu zabezpieczenia społecznego. *Polityka Społeczna*, (11–12), 1–9.
- Golinowska, S. (2006). Decentralizacja władzy a funkcje socjalne państwa i rozwiązywanie problemów społecznych. W: S. Golinowska & M. Boni (red.), *Nowe dylematy polityki społecznej*. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych.
- Grewiński, M. (2013). Usługi społeczne i socjalne jako wspólny obszar polityki i ekonomii społecznej. *Ekonomia Społeczna*, 3(8), 24–39.
- Grewiński, M., & Lizut, J. (2021). Idea, definicje i teoretyczne aspekty deinstytucjonalizacji w polityce społecznej. W: M. Grewiński & J. Lizut (red.), *Deinstytucjonalizacja w polityce społecznej – szanse i zagrożenia*. Instytut Naukowo-Wydawniczy "Spatium".
- Grochalska, M., & Łojko, M. (2019). Współpraca sektora ekonomii społecznej z samorządem lokalnym na przykładzie wybranych powiatów województwa warmińsko-mazurskiego. *Zeszyty Naukowe Warszawskiej Szkoły Zarządzania Szkoły Wyższej*, (2/19), 40–71.
- Herbst, M., & Przewłocka, J. (2014). *Model współpracy administracji publicznej i NGO*. Instytut Spraw Publicznych.
- Hryniewicz, J. (red.). (2001). *Decentralizacja funkcji społecznych państwa*. Instytut Spraw Publicznych.
- Kolodey, A. (2006). Finansowanie sektora pozarządowego. *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, (70).
- Komisja Europejska. (2017). *Europejski filar praw socjalnych*. <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/glossary/european-pillar-of-social-rights.html>
- Krzyszowski, J. (2014). *Inkluzywne wspólnoty, czyli o roli polityki społecznej w samorządzie*. Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

- Maciuła, M. (2024). *Po co nam minister ds. społeczeństwa obywatelskiego?* <https://publicystyka.ngo.pl/po-co-nam-minister-ds-spolescenstwa-obywatelskiego-debata-tau> (dostęp: 14.10.2024).
- Małecka-Lyszczek, M. (2020). *Współpraca administracji publicznej z ekonomią społeczną*. Wolters Kluwer.
- Martinelli, F. (2017). Social services, welfare states and places: An overview. W: F. Martinelli, A. Anttonen, & M. Mätzke (red.), *Social services disrupted: Changes, challenges and policy implications for Europe in times of austerity. New Horizons in Social Policy Series*. <https://doi.org/10.4337/9781786432117.00009>
- Noworól, A., & Szczudlińska-Kanoś, A. (2019). Polityka społeczna i rynek pracy w świetle regionalnej strategii rozwoju. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Informatyki w Krakowie*, 20(2), 29–41.
- Ostasiewicz, W. (red.). (2002). *Metodologia pomiaru jakości życia*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.
- Plawgo, B., & Zaremba, W. (red.). (2005). *Partnerskie współdziałanie w sektorze publicznym i prywatnym*. Fundacja „Współczesne Zarządzanie”.
- Podgórska-Rykała, J., & Kępa, M. (2020). Współpraca międzysektorowa jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi (89–108). W: A. Kopcińska (red.), *Administracja i polityki publiczne*. Wydawnictwo Libron.
- Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej. (2018). Uzasadnienie do przedstawionego przez Prezydenta RP projektu ustawy o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych. Druk 3040. <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3040>
- Przywojska, J. (2014). *Nowe zarządzanie publiczne i governance w pracy socjalnej*. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Przywojska, J. (2015). Samorządowa polityka społeczna – czyli o czym jest ta książka. W: J. Przywojska (red.), *Samorządowa polityka społeczna. Wyzwania i działania* (9–16). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Rada Ministrów. (2022, 15 czerwca). Uchwała nr 135 w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.) (MP 2022, poz. 767).
- Rakowski, W. (2021). Współpraca w gminach wiejskich. *Wież i Rolnictwo*, 2(187), 135–152.
- Rozmysłowicz, M., Klechniowska, A., Kaniuka, W., Lorczyk, M., & Stasiulewicz, S. (2020). *Niezależne życie jest w twoich rękach*. Polskie Towarzystwo Stwardnienia Rozsianego Oddział Warszawski.
- Rogojsza, B. (2017). Współpraca JST a NGO. *Ekonomiczne Problemy Usług*, 127(1), 213–225. <https://doi.org/10.18276/epu.2017.127-07>
- Rządowe Centrum Legislacji. (2024, 14 października). Projekt ustawy o bonie senioralnym. <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12390454/katalog/13087454#13087454>
- Rymsza, M. (2021). Usługi społeczne i nowy profesjonalizm praktyk pomocowych. *Forum Akademickie*, 7(8).
- Skubiak, B. (2021). Współpraca międzygminna. *Optimum. Studia Ekonomiczne*, 2(104), 67–81.
- Szatur-Jaworska, B. (2024). Służba społeczna, służby społeczne, usługi społeczne – zagadnienia terminologiczne. W: R. Szarfenberg, *Polityka społeczna i usługi społeczne*. <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/psus.pdf> (dostęp: 10.10.2024).
- Szluz, B., Ostasz, A., & Szafran, K. (red.). (2022). *Centra usług społecznych – nowy model instytucji polityki społecznej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 1998 r. nr 91, poz. 578, t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 107, 1907).
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 1998 r. nr 91, poz. 576, t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 566, 1907, 1940).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 1990 r. nr 16 poz. 95, t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1465, 1572, 1907, 1940).
- Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz.U. z 2016 r., poz. 195).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2004 r. nr 64, poz. 593, t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1283, 1572).
- Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (Dz.U. z 2019 r., poz. 1818).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. nr 96, poz. 873, t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1491, 1761, 1940).
- Ustawa z dnia 27 października 2022 r. o zakupie preferencyjnym paliwa stałego przez gospodarstwa domowe (Dz.U. z 2022 r., poz. 2236, t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 114).
- Wygnański, J. (2008). Ekonomizacja organizacji pozarządowych. *Zarządzanie Publiczne*, 1(3), 23–67.

Dr inż. Anita Richert-Kaźmierska

Adiunkt na Wydziale Zarządzania i Ekonomii Politechniki Gdańskiej. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół zagadnień polityki społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem polityki senioralnej, deinstytucjonalizacji usług społecznych, współpracy międzysektorowej oraz roli samorządu terytorialnego w kształtowaniu lokalnych polityk publicznych. Autorka licznych opracowań naukowych i eksperckich dotyczących transformacji systemów wsparcia społecznego, integracji międzypokoleniowej oraz ekonomii starzenia się. W swojej działalności łączy dorobek naukowy z doświadczeniem praktycznym, pełniąc funkcję pełnomocnika wojewody pomorskiego ds. rodziny, polityki społecznej i senioralnej. Jest członkinią Rady ds. Polityki Senioralnej przy Ministerstwie Polityki Senioralnej oraz stałą doradczynią Sejmowej Komisji Polityki Senioralnej. Zaangażowana w procesy tworzenia i wdrażania innowacyjnych rozwiązań w zakresie polityki społecznej na poziomie centralnym i regionalnym, ze szczególnym uwzględnieniem modeli wsparcia opartych na środowiskowych formach usług oraz rozwoju lokalnych sieci współpracy międzysektorowej.

Dr inż. Anita Richert-Kaźmierska

Assistant professor at the Faculty of Management and Economics, Gdańsk University of Technology. Her research interests focus on social policy, in particular senior policy, the deinstitutionalisation of social services, cross-sectoral cooperation, and the role of local governments in shaping public policy at the local level. She is the author of numerous scientific and expert publications addressing the transformation of social support systems, intergenerational integration, and the economics of ageing. Her academic work is closely connected with practical engagement: she currently serves as the Plenipotentiary of the Pomeranian Voivode for Family, Social Policy and Senior Affairs. She is also a member of the Council for Senior Policy at the Ministry of Senior Policy and a permanent advisor to the Parliamentary Committee on Senior Policy. She is actively involved in the design and implementation of innovative solutions in social policy at both central and regional levels, with particular emphasis on community-based service models and the development of local cross-sectoral support networks.